

Potrzeba czasu – Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa

Biblioteki jako element cyfrowej infrastruktury

Od kilku lat powstają w Polsce, Europie i na świecie duże kolekcje piśmiennicze w postaci cyfrowej, zwane popularnie bibliotekami elektronicznymi, cyfrowymi, internetowymi lub zdalnymi. Obok bibliotek, które oferują zdigitalizowane kolekcje swoich zbiorów: książek, czasopism, rękopisów, starodruków, dzieł sztuki, filmów, dzieł muzycznych itd., mamy także internetowe portale, serwisy i strony, które oferują potężne kolekcje dokumentów, materiałów i informacji, preparowanych już w postaci cyfrowej. To setki tysięcy stron wypełnionych różnorodnymi dokumentami o różnym poziomie prezentowanej wiedzy. Na naszych oczach tworzy się globalna cyfrowa infrastruktura informacyjna. Rośnie zapotrzebowanie na informację, ale również stała jej produkcja i różne sposoby jej zarządzania.

Budowanie i rozwój cyfrowej infrastruktury związany jest z przeniesieniem informacji z tradycyjnego nośnika papierowego na nośnik elektroniczny. Jego rolę do pełniły również biblioteki, które wprowadziły do swoich zbiorów elektroniczne bazy danych, *e-czasopisma* i *e-książki*; skorzystały z bogatej oferty usług oferowanych przez firmy reprezentujące wydawców, m.in. *Springera*, *Kluwera*, *Elseviera* czy *Wileya*; powiększyły kolekcje poprzez zakup licencji na elektroniczne zasoby informacyjne; same także podjęły wyzwanie digitalizacji swoich zbiorów i udostępniania ich w postaci cyfrowej; dodały do swoich usług możliwość korzystania z biblioteki na odległość.

Biblioteki hybrydowe – wyzwanie współczesności

Zmiany w bibliotekach dotyczą nie tylko kolekcji i oferowanych usług, ale także struktur organizacyjnych i przestrzennych. Tradycyjne biblioteki przeobraziły się w biblioteki hybrydowe, zarówno w sferze mediów, usług, umiejętności oraz środowiska, w którym funkcjonują.

Dwojaki układ zasobów: drukowany (dominujący) i cyfrowy, do którego dostęp biblioteki kupują lub tworzą lokalnie (w tym przypadku biorąc na siebie organizację i techniczną stronę przedsięwzięcia), proponowany jest w usługach tradycyjnych lub sieciowych, użytkownicy mają możliwość wyboru – mogą skorzystać ze zbiorów w budynku biblioteki lub „wejść” do biblioteki wirtualnej.

Przeobrażenia bibliotek akademickich związane są z różnorodnymi funkcjami, jakie pełnią: wspierają na uczelniach procesy naukowo-badawcze i dydaktyczne, wnoszą także aktywny wkład w rozwój życia kulturalnego swojego środowiska. Pełniąc funkcje ogólnodo-

stępnych bibliotek publicznych zapewniają powszechny dostęp do informacji i wiedzy budując *społeczństwo informacyjne*.

Biblioteka jest częścią całego systemu wiedzy i komunikacji, reaguje na wszystkie zmiany zachodzące w świecie nauki i technologii.

Czynny udział bibliotek w globalnej infrastrukturze informacyjnej, m.in. poprzez rozpowszechnianie informacji w formatach cyfrowych, wymuszony jest wyraźnym wzrostem zapotrzebowania społecznego na otwarty dostęp do informacji, nieograniczony przez czas i przestrzeń.

Dzięki nowoczesnym technologiom otworzyły się dla nas muzea, biblioteki i archiwa świata. Niedostępne dzieła, kolekcje, zbiory możemy oglądać, podziwiać i czytać w dowolnej chwili, o ile oczywiście zaakceptujemy fakt, że nie obcujemy z oryginałem, lecz z jego wierną, ale cyfrową kopią. Podziwiamy piękno niedostępnych dzieł nie wchodząc do muzeów, oglądamy filmy, ale nie zawsze w kinie, słuchamy muzyki coraz rzadziej w salach koncertowych, przyswajamy wiedzę nie zaglądając do bibliotek, uczymy się *zdalnie* otwierając książki, przeprowadzamy kwerendę coraz częściej w katalogach wirtualnej przestrzeni. I choć nic nie zastąpi przyjemności obcowania z książką to przecież nie zrezygnujemy już z możliwości, jakie daje Internet, tym bardziej, że atrakcyjnych propozycji jest coraz więcej.

Biblioteki internetowe

Działają internetowe biblioteki narodowe Polski, Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Szwecji, Holandii, Australii, itd. Biblioteki o zasięgu międzynarodowym łączą kolekcje bibliotek, muzeów, galerii, archiwów, repozytoriów. Pokazują najcenniejsze kolekcje światowego dziedzictwa kulturowego, skarby bibliotek naukowych, kolekcje dzieł sztuki, archiwalia, elektroniczne książki, czasopisma, mikrofilmy, zbiory audiowizualne, filmy – dokumenty ze wszystkich dziedzin wiedzy. Działają wirtualne biblioteki serwisów *Google*, *Yahoo* i *Kartoo*.

Nową internetową bibliotekę tworzy portal *Yahoo*, rok temu podobny projekt ogłosiły *Google*. *Google Library Project* buduje wielomilionowy zbiór z zasobów największych amerykańskich bibliotek: Uniwersytetów Stanforda, Michigan, Harvardu, Oksfordu oraz Biblioteki Nowego Jorku. Olbrzymia *Google'oteka* powstać ma do 2015 r., pochłonąć 18 mln dolarów i objąć 15 mln książek. Zasoby biblioteki *Yahoo* współtworzyć będą m.in. Brytyjskie Archiwum Narodowe, Uniwersytety w Toronto i Kalifornii.

Internetowe biblioteki *Google* i *Yahoo* powstają dzięki sojuszowi wielu firm i organizacji. W projektach uczestniczą wielkie biblioteki, narodowe archiwa, firmy technologiczne, producenci sprzętu komputerowego, organizacje naukowe; *Yahoo* sprzyja *Open Content Alliance*. I choć dzieje się to przy sprzeciwie wydawców i części autorów, ucieczki od tych nowości zdaje się nie ma.

Europejskie projekty budowania wspólnej przestrzeni informacyjnej

Odpowiedzią Unii Europejskiej na *Google Library* jest inicjatywa budowy europejskiej biblioteki cyfrowej, ogłoszona 28 kwietnia 2005 roku przez 6 krajów członkowskich – Francję, Hiszpanię, Niemcy, Węgry, Włochy i Polskę. Celem *Digital Libraries* jest utworzenie jednolitej przestrzeni informacyjnej opartej na bogactwie kulturowym Europy.

Wieloletni program wspólnotowy zaplanowany został również na lata 2005-2008 – to *eContent Plus*, kontynuacja *eContent* z lat 2001-2004. Jego celem jest wykorzystanie zasobów cyfrowych w środowiskach wielojęzycznych i wielokulturowych Unii Europejskiej. Program ten kontynuuje dyrektywy zawarte w *komunikacie 2010* utworzenia jednolitej europejskiej przestrzeni informacyjnej opartej na bogatych i zróżnicowanych zasobach i usługach cyfrowych a także upowszechnianie europejskiego dziedzictwa kulturowego poprzez integrację europejskiego społeczeństwa informacyjnego.

Inna inicjatywa na rzecz bibliotek europejskich to *DELLOS* – sieć doskonałości w zakresie bibliotek cyfrowych, zainicjowana w 5. Programie Ramowym a kontynuowana również w Programie 6. Jej celem jest koordynowanie badań instytucji zrzeszonych w zakresie bibliotek cyfrowych oraz ich popularyzowanie. W projekcie uczestniczy 13 krajów, wśród nich nie ma jednak Polski. Część badań koordynowanych było jeszcze w 2005 roku.

W ramach 6 Programu Ramowego działają także:

- **BRICKS** – plan zmierzający do utworzenia *European Digital Memory*.
- **MINERVA PLUS** – kontynuacja programu *Minerva*, zmierzającego do utworzenia wspólnej platformy technologicznej opartej na współpracy ministerstw państw europejskich w zakresie digitalizacji treści kulturowych i naukowych.
- **CALIMERA** – program wykorzystania dorobku i osiągnięć społeczeństwa informacyjnego z większym udziałem instytucji kulturalnych. Program jest koordynowany przez biblioteki polskie.

Działająca od kilku lat *European Library* promuje bogactwo i różnorodność kultury europejskiej poprzez wspólny portal cyfrowy (11 mln obiektów z 43 bibliotek narodowych).

Biblioteki w globalnej rzeczywistości

W zmieniającym się społeczeństwie informacyjnym przekształcaniom ulegają także biblioteki akademickie, reagujące na oczekiwania swoich użytkowników, nastawionych na zdobywanie i pogłębianie wiedzy oraz łatwy dostęp do informacji. Obok tradycyjnych form pracy, związanej z procesem nauczania i uczenia się, pojawiły się nowe możliwości oparte o najnowsze technologie i narzędzia. Uczelnie działają już od dawna w edukacyjnych środowiskach hybrydowych, w których znaczna część pracy odbywa się *on-line* a coraz więcej publikacji ze strefy aktywności naukowo-badawczej przybiera postać cyfrową i istnieje w przestrzeni wirtualnej. Ta forma komunikacji uczonych czy środowisk naukowych jest już tak popularna i różnorodna, że staje się niepisaną normą.

Nowoczesne technologie mają pozytywny wpływ na rozwój piśmiennictwa naukowego, edukację środowiska i jego dorobek kulturowy – ułatwiają dostęp do literatury, wymianę rezultatów prac badawczych, wspierają różnorodne formy komunikacji pomiędzy ludźmi, instytucjami, środowiskami, krajami. Wspierają takie inicjatywy jak

np. *Open Access* – darmowy dostęp do czasopism naukowych czy *SPARC* – system dystrybucji informacji po konkurencyjnie niskich cenach.

Coraz bardziej popularne staje się uczenie na odległość (tzw. *distance learning* czy *e-learning*) wpisane w model kształcenia ustawicznego (*lifelong learning* czy *lifelong education*) i edukację powszechną.

Internet, dostęp do rozproszonych zasobów cyfrowych, poczta elektroniczna, elektroniczne katalogi, systemy przeszukiwania, rezerwacji i wypożyczeń, środowiska sieciowe, systemy *on-line*, elektroniczna dystrybucja informacji i dostarczania dokumentów, media cyfrowe, bazy danych, digitalizacja, możliwość korzystania z materiałów badawczych na odległość – to nie tylko znane wszystkim hasła, ale także zwykła już oferta biblioteczna.

Biblioteki łącząc umiejętnie dwie przestrzenie swojej działalności: rzeczywistą i cyfrową oferują teraz swoim czytelnikom kolejną możliwość – zdalny dostęp do biblioteki i jej zbiorów – czyli bibliotekę wirtualną, jako uzupełnienie biblioteki tradycyjnej.

Biblioteki cyfrowe lub cyfrowe repozytoria buduje już kilka uczelni wyższych, my jesteśmy jedną z nich. *Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa* działa bowiem od nowego roku akademickiego. Na początku w jej zasobach jest 500 pozycji. Zakładamy, że tę przestrzeń uzupełniać będziemy systematycznie coraz większą ilością publikacji.

Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa, ZBC

<http://zbc.uz.zgora.pl>

ZBC umożliwia szeroki zdalny dostęp do źródeł wiedzy, zasobów edukacyjnych, cyfrowych kopii najcenniejszych zabytków kultury piśmienniczej, kolekcji dzieł sztuki oraz materiałów regionalnych.

Biblioteka ta realizuje ze swojego założenia idee programów europejskich włączając się w propagowanie społeczeństwa informacyjnego i społeczeństwa wiedzy, wspiera rozwój potencjału intelektualnego i innowacyjnego naszego środowiska oraz środowisk twórczych regionu.

Jest powszechna i łatwo dostępna. Adresowana jest do naukowców, studentów, nauczycieli, uczniów oraz tych wszystkich, którzy potrzebują informacji, pogłębiają wiedzę, interesują się sztuką i kulturą. Biblioteka ułatwiając dostęp do zbiorów, popularyzuje je, ale jednocześnie chroni.

Projekt zakłada utworzenie regionalnej biblioteki cyfrowej, którą zainicjowała i tworzy nasza uczelnia, a z czasem współtworzyć będą instytucje naukowe, kulturalne i oświatowe z miasta i regionu. Chcemy zaprosić biblioteki, archiwa, muzea, teatry i wszystkie te instytucje, które wzbogacą dorobek naukowy naszego środowiska oraz wniosą ważne dokumenty i materiały do badań regionalnych. Jesteśmy otwarci na każdą propozycję, która może wzbogacić zasób *ZBC*.

ZBC dzieli zbiory na cztery duże kolekcje:

- **Nauka i dydaktyka** – dorobek naukowy środowiska akademickiego oraz jego zasób edukacyjny, który obejmuje monografie, podręczniki, skrypty, czasopisma oraz inne publikacje wydane lokalnie.
- **Habilitacje, doktoraty, dyplomy** – rozprawy habilitacyjne, doktorskie oraz wybrane przez promotorów prace magisterskie.
- **Kultura i sztuka** – najcenniejsze zabytki kultury piśmienniczej (rękopisy, starodruki, zbiory ikonogra-

ficzne, kartograficzne, dokumenty życia społecznego) oraz kolekcje dzieł sztuki ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej i Biblioteki Sztuki (rysunku, grafiki, malarstwa, plakatów, fotografii artystycznej, ekslibrisów).

- *Regionalia* – materiały, dokumenty oraz dzieła dotyczące Zielonej Góry i Ziemi Lubuskiej, również w jej dawnych granicach historycznych. Prezentujemy tu wydawnictwa współczesne oraz zbiory archiwalne (kroniki, statuty, przywileje, ikonografię, kartografię, dokumenty życia społecznego), a także twórczość artystów lubuskich z kolekcji bibliotecznych.

ZBC powstała w porozumieniu i współpracy z Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym w oparciu o oprogramowanie *dLibra*, z którego korzystają także inne biblioteki cyfrowe środowisk naukowych. Inicjatorem ZBC jest prof. Józef Korbicz – Prorektor ds. Nauki i Współpracy z Zagranicą.

Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa należy do tej grupy akademickiej, którą wyróżnia połączenie idei biblioteki edukacyjnej z biblioteką dziedzictwa kulturowego i biblioteką regionalną. ZBC jest piątą już biblioteką tego typu w kraju.

W środowisku naukowym działają:

- *Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (WBC)* – od 1999 roku. Tworzą ją wszystkie biblioteki i instytucje naukowe zrzeszone w Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych. W jej zbiorach jest 6.400 publikacji;
- *Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa (DBC)* – od 2003 roku. Tworzona jest przez Bibliotekę Główną Politechniki Wrocławskiej. Początkowo działała pod nazwą uczelni, od listopada przekształcona została w bibliotekę regionalną Dolnego Śląska. Zawiera 134 pozycje;
- *Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa (KPBC)* – od października 2005 roku. Jest to projekt realizowany

przez biblioteki współpracujące w ramach Konsorcjum Bibliotek Naukowych Regionu Kujawsko-Pomorskiego: Bibliotekę Główną Uniwersytetu w Toruniu, Bibliotekę Główną Akademii Bydgoskiej, Bibliotekę *Collegium Medicum* w Bydgoszczy. W zbiorach jest ponad 1.000 publikacji. Projekt finansowany jest z funduszy strukturalnych UE;

oraz

- *Biblioteka Politechniki Łódzkiej (eBPoL)* – od 20 listopada 2005 roku. W zbiorze jest 50 pozycji.

W najbliższym czasie do projektu przystąpią także biblioteki naukowe Warszawy, Krakowa, Rzeszowa i Białegostoku (rys. poniżej).

Biorąc pod uwagę przyszłość *Zielonogórskiej Biblioteki Cyfrowej*, jej rangę i znaczenie w kraju, regionie i naszym środowisku, prosimy o jej współtworzenie poprzez przekazywanie na jej rzecz publikacji naukowych i dydaktycznych, które powstają w naszym środowisku. Dostęp do niektórych materiałów może być na życzenie autorów lub właścicieli praw wydawniczych ograniczony lub chroniony hasłem.

Doborem i przygotowaniem materiałów zajmuje się Biblioteka Uniwersytecka. Osobami do kontaktów są:

- dla Szkoły Nauk Humanistycznych i Społecznych – mgr Małgorzata Kuncewicz, al. Wojska Polskiego 69, budynek główny, p. 165, tel. (328) 3106, e-mail: M.Kuncewicz@bu.uz.zgora.pl
- dla Szkoły Nauk Technicznych oraz Szkoły Nauk Ścisłych i Ekonomicznych – mgr inż. Magdalena Ogrodowczyk, ul. Podgórna 50, budynek A-0, p. 04, tel. (328) 7377, e-mail: M.Ogrodowczyk@bu.uz.zgora.pl.

Ewa Adaszyńska

